

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра етики естетики і культурології

**Проблема "культура і особистість" в сучасній психологічній
антропології**
**The problem of "culture and personality" in modern psychological
anthropology**

Кваліфікаційна робота за напрямом підготовки 033 «Філософія»
на здобуття освітнього рівня бакалавр філософії

Студент-виконавець

Ковальська Катерина Олександрівна
IV курс, ОР «Бакалавр»
денної форми навчання

Науковий керівник:

Панченко Валентина Іванівна
Доктор філософських наук,
професор кафедри етики, естетики та культурології

Допущено до захисту:

Зав. кафедри

Київ-2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК ПОЛЕ СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	5
1.1.«Культура і особистість» як предтеча сучасної психологічної антропології (Ф. Боас, М. Мід і Р. Бенедикт)	5
1.2. Психологічна антропологія як напрям сучасного гуманітарного знання	17
Висновки до розділу 1	244
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В РАМКАХ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ	26
2.1. Поняття національного характеру	26
2.2. Концепції Дж. Горера та Ф. Хсю	29
Висновки до розділу 2	38
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання формування і становлення національного характеру особливо актуальне для України зараз, в часи повномасштабного вторгнення. Розуміння особливостей функціонування спільноти зсередини, а також взаємозв'язків між тим, як ті чи інші культурні коди, притаманні спільноті, впливають на поведінку кожного окремого індивіда, може допомогти в численних питаннях. Прямо зараз перед нами постає непростий виклик, пов'язаний із переосмисленням світоглядних орієнтацій та самосвідомості нації. Дослідження формування національного характеру можуть напряду впливати на ті культурно-суспільні цінності, що закладаються ще на ранніх етапах становлення особистості, в процесі виховання та навчання молодого покоління. Саме тому доцільно приділити увагу проблемі взаємодії між культурою та особистістю в контексті філософсько-культурологічного дискурсу.

Мета дослідження - з'ясувати особливості формування національного характеру в контексті сучасної психологічної антропології.

Поставлена мета досягається шляхом **розв'язання наступних завдань:**

- дослідити процес становлення сучасної психологічної антропології;
- систематизувати основні досягнення антропологів в межах напрямку «Культура і особистість»;
- вивчити і співставити основні концепції формування національного характеру;
- дефініювати поняття національного характеру.

Об'єкт дослідження – сучасна психологічна антропологія.

Предмет дослідження – становлення національного характеру в контексті сучасної психологічної антропології.

Методи дослідження. З метою розв’язання вищезазначених завдань та для досягнення поставленої мети дослідження було використано загальнонаукові методи: системний, історіографічний, структурно-функціональний, порівняльний. Системний метод допоміг встановити значення напрямку «культура і особистість», став у нагоді для характеристики сутності сучасної психологічної антропології, її методів і завдань. Історіографічний метод дозволив виокремити основні етапи становлення психологічної антропології в Європі починаючи від ХІХ ст. Структурно-функціональний метод застосовувався під час класифікації наукових доробків М. Мід, Р. Бенедикт, Ф. Хсю та Дж. Горера. Порівняльний метод використовувався у процесі виявлення спільних і відмінних рис концепцій Ф. Хсю та Дж. Горера.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК ПОЛЕ СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1.«Культура і особистість» як предтеча сучасної психологічної антропології (Ф. Боас, М. Мід і Р. Бенедикт)

Галузь досліджень, що ми сьогодні називаємо психологічною антропологією, з'явилася ще в XIX столітті. Тривалий час вона не була чітко окреслена як наука, і існувала як напрям досліджень на перетині антропології і психології. Цей напрям фокусувався на проблемі взаємозв'язку культури та особистості, тобто, розвивався в рамках психологічної антропології, але використовував психологічні поняття і методи [4, с. 25]. Лише в другій половині XX століття психологічну антропологію визначили як окрему дисципліну.

В XIX ст. домінувала потреба звільнитися від застарілої парадигми, згідно з якою світ був розділений на цивілізований і примітивний. Ерік Вольф у статті «Небезпечні ідеї: раса, культура, люди [коментарі та відповіді]» описав цю парадигму як «біо-моральну». Біо-моральна парадигма представляла «примітивний» світ як психологічно недорозвинений, оскільки «дикуни», за своєю природою, не мали таких розумових здібностей як люди в «цивілізованому» світі. В своїй статті автор підкреслив, що біо-моральна парадигма мислення разом з тенденцією розуміти історію як боротьбу рас за домінування, отримала поширення, наприклад, завдяки розвитку фізіології. Нова фізіологія намагалася подолати старі забобони і сфокусуватися на зв'язку між мозком і нервовою системою, що вони теоретично мають з'єднувати усі органи. В такий спосіб з'явилися б підстави обґрунтувати матеріалістичний зв'язок між функціями мозку та особливостями особистості.

Е. Вольф наголошує на тому, що найрадикальнішим виявом цих ідей стала антропометрія – галузь знання, що нібито співвідносила рівні

розумових здібностей із формою та розміром тіла і черепа. Антропометрія, по суті, віддзеркалювала інституційний расизм і спадок колоніалізму.

«Первісна культура» Е. Тайлора (1871) і «Розум первісної людини» (1911) Ф. Боаса заклали основи сучасної психологічної антропології. Вони відійшли від біо-моральної парадигми, звернувшись до ідеї «однорідної природи» «психічної єдності» [9, с. 157].

Франц Боас – засновник американської школи культурної антропології, вніс значний вклад в розвиток антропології в цілому.

Боас активно вивчав культури та мови індіанських племен Північної Америки. Його підходи були направлені на розуміння культурного контексту та історії народів, замість загальних теорій про "расову перевагу" або "культурну еволюцію". Він вперше висунув теорію культурного релятивізму, - ствердження рівноправності всіх типів культур, а також розкритикував етноцентризм, - сприйняття світу крізь призму етнічної ідентифікації. Ф. Боас вважав, що культурні відмінності є результатом історичного розвитку і соціокультурного контексту, а не універсальних принципів та закономірностей. Серед його робіт «Раса, мова та культура», «Антропологія і сучасне життя», а також «Відношення Дарвіна до антропології» [21].

Дослідивши зміни форми голови в послідовних поколіннях європейських іммігрантів, Ф. Боас поставив під сумнів есенціалістське типологічне розуміння людської біології. Заявивши, що будь яка спроба пояснити культурні форми спираючись на виключно біологічне підґрунтя приречена на невдачу, він був одним з перших науковців в Сполучених Штатах Америки, який пішов всупереч усталеним поглядам [19, с. 51].

Вважається, що Франц Боас зіграв ключову роль в становленні сучасної антропології. Він є фундатором концепцій культурного

релятивізму і історичного партикуляризму, що вони стали основою методології, яку застосовують сучасні антропологи.

Культурний релятивізм – це підхід, який стверджує, що кожне суспільство або культуру слід розуміти в контексті їхніх власних уявлень, внутрішніх особливостей, і їх розташування на еволюційній шкалі не є ні можливим, ні особливо цікавим. Взагалі, еволюціонізм як метод дослідження культур і спосіб мислення є неприйнятним для розуміння культурного розмаїття. Культурний релятивізм виступає як альтернатива еволюціонізму, який спрямований на розуміння культурного різноманіття. Його метою є навчитися бачити світ таким самим способом, яким його бачать носії культури (місцеві жителі, інформатори).

Історичний партикуляризм тісно пов'язаний з культурним релятивізмом і ґрунтується на твердженні, що кожне суспільство прокладає свій унікальний шлях, не можна виділити жодних "необхідних стадій", через які проходять всі суспільства. У кожного суспільства є власні механізми змін.

Франц Боас закликав до обережності в застосуванні інших конкретних методів дослідження. Він підкреслював необхідність чітко розуміти межі порівняння, оскільки культурні явища, навіть зовні схожі, можуть мати різне походження і функцію. Кожна культура має свій унікальний шлях розвитку. Боас підтримував історичний метод як основний для вивчення культури. Він стверджував, що кожна культура може бути зрозуміла лише як історичне явище, і намагався простежити шляхи розвитку кожної культурної форми до сучасного стану. Вважався, що детальне вивчення звичаїв у контексті всієї культури та їх географічного поширення в сусідніх племенах дозволяє точно визначити причини їх появи та психологічні процеси, які сприяли їх розвитку. Боас вважав, що застосування такого методу дає змогу розкрити зовнішнє середовище, яке формує або змінює елементи культури, розкрити

психологічні фактори, що визначають її зовнішність, та встановити вплив історичних зв'язків [8, 17].

В своїх творах Е. Тайлор та Дж. Фрезер стверджували, що існує гомогенна психічна єдність. Це можна простежити в релігійних практиках, які мають спільні мотиви в усьому світі. Тайлор вважав, що «первісній» людині не бракувало розумових здібностей, що вони ніби притаманні «сучасній» людині; навпаки, «первісна» людина перебувала на іншому етапі в геть інший час розвитку.

Спадщина біо-морального мислення зберігається і сьогодні. Вона уможлиблює структурне та інституційне насильство, а також расизм. Леві-Брюль, сучасник Фрезера, Тайлора і Боаса, продовжував стверджувати, що «примітивним» людям не вистачало здатності логічно мислити. Але Ф. Боас йому заперечував, підкреслюючи, що неможна ототожнювати розвиток культури і розвиток розуму. За Ф. Боасом, обов'язком психолога-антрополога є пошук «психологічних особливостей не в зовнішній подібності етнічних явищ, а в подібності психологічних процесів, наскільки це можна спостерігати або робити висновки» [1, с. 342].

Школа Боаса у 1920-х роках була провідною силою в американській науці і виростила численних видатних вчених, таких як Альфред Луї Кребер, Олександр Гольденвейзер, Роберт Лоуї і Рут Бенедикт. Згідно з поглядами Боаса та його учнів, культура була особливим явищем, яке не можна було пояснити з біологічної перспективи, але потребувало вивчення власних законів і походження. В цей період у суспільствознавстві, особливо у першій чверті ХХ століття, виникла проблема еволюції культури. Замість еволюціонізму, який був поширений раніше, з'явилися інші концепції, такі як дифузійнізм і функціоналізм. Дифузійнізм пояснював поширення культурних явищ шляхом взаємовпливу і запозичення, а функціоналізм стверджував, що

соціальні явища і факти культури можна пояснити їх функціональним значенням для підтримки та розвитку соціальної системи. В цей час з'явилася інтерес до соціального цілого серед психологів, і школа Боаса підтримувала ідею вивчення колективних уявлень та культурних конфігурацій. Ці погляди відображалися у роботі відомих вчених, таких як Уільям Огберн та Маргарет Мід, які підтримували дослідження культурного детермінізму та порівнювальне вивчення дитинства й юності в різних культурних контекстах [7, с.116].

В 20-30-х роках ХХ ст. формується напрям «Культура і Особистість», в рамках якого переосмислюються ідеї культурного детермінізму Ф. Боаса, а також ідеї фрейдизму, тобто «...твердження про те, що різні культурні типи особистості є результатом обмежених варіацій, заснованих на універсальних, інваріантних закономірностях індивідуального розвитку» [3, с. 31]. Цей напрям фактично є першою спробою розробити наукову теорію культури.

Вважається, що виникнення цього напрямку співпадає із появою книг Р. Бенедикт "Зміни культури в Північній Америці" (1932) і "Моделі культур" (1934), а також з публікацією серії досліджень М. Мід про острівні культури Океанії.

Досліджуючи напрям «Культура і особистість», Данилюк І.В. виокремлює наступні його особливості: переорієнтація на індивідуальну психологію, посилення інтересу до формування особистості і, як наслідок, фокус на понятті «особистість», що воно є визначальним для розуміння структури цілого [суспільства], а також увага до сексуальної сфери життя людини. З'являється тенденція до обмеження вивчення внутрішньої структури суспільств психологічними чинниками [3, с.31].

Порівняно з особливістю школи Ф. Боаса, на цьому етапі відбувається зміщення фокусу з дослідження феномену культури на окрему особистість. Вважається, що справжньою реальністю є

особистість, тому вивчення кожного народу потрібно починати з вивчення особистості. Культура ж виступає фоном і «...зручною абстракцією» [3, с. 32].

Серед тем, що досліджувалися в рамках напрямку "Культура і особистість", можна виокремити наступні: формування національного характеру, сприйняття норми і патології в різних культурах та вплив раннього досвіду дитинства на формування особистості.

Одним із основних аспектів, що привертає увагу дослідників, є формування національного характеру. Це означає, що культурні та соціальні фактори, які присутні в певній національній спільноті, впливають на розвиток особистості і формують її унікальні риси та особливості. Дослідження цього явища дають можливість краще зрозуміти, як культура визначає спосіб мислення, емоційний світ, ставлення до авторитетів та інші аспекти життя людини.

Наступним важливим аспектом є розуміння норми і патології в різних культурах. Кожна культура має свої унікальні норми, цінності та очікування, що становлять основу для оцінки поведінки та функціонування особистості. Дослідження в цій області допомагають з'ясувати, як сприйняття норми та патології відрізняються в різних культурах і як це впливає на діагностику та лікування психологічних розладів.

Крім того, значний інтерес викликає аналіз раннього досвіду дитинства та його значення для формування особистості. Визнано, що дитинство є критичним періодом, коли формуються основні аспекти особистості, такі як самооцінка, емоційна зрілість, соціальні навички та поведінка. Дослідження раннього досвіду дитинства в різних культурах дають можливість зрозуміти, як культурні практики, виховання та сімейні цінності впливають на формування особистості в різних соціокультурних контекстах. Всі ці дослідження допомагають збагнути різноманітність

людського досвіду та підкреслюють важливість культурного контексту для розуміння особистісних процесів.

Одна з найважливіших задач, що їх ставили перед собою дослідники напрямку «Культура і особистість» – це зведення проблем, які стосуються різних структурних рівнів суспільства до індивідуально-особистісного аспекту; пошуки відповіді на питання: Що детермінує особистість?

Маргарет Мід – визначна американська антропологиня, учениця Ф. Боаса, яка також працювала в галузі "Культура і особистість". Вона була однією з найбільш впливових фігур в сучасній психологічній антропології і внесла значний внесок у розуміння взаємозв'язку між культурою та індивідуальними характеристиками. М. Мід першою в своїх працях детально описала процес дорослішання у представників незахідних культур, зосереджуючись на практиках виховання дітей та способах комунікації між дорослими і молодшими поколіннями. Вона зосередила увагу на вивченні внеску окремої особистості у еволюцію культури, а не тільки у епохи, покоління та окремі групи.

Маргарет Мід вивчала різні культури, зокрема тих, що знаходилися в Океанії. Її дослідження зосереджувалися на вивченні ролей статей, сексуальності, соціальних стереотипів та виховання в різних культурах. Вона відстоювала ідею, що культура має суттєвий вплив на формування індивідуальної поведінки та особистісних характеристик.

У своїх дослідженнях вона звернула увагу на відмінності між західними і незахідними культурами, особливо в контексті виховання та переходу від дитинства до дорослості. Її розвідки зруйнували усталені уявлення про неминучість вікових кризових періодів у житті людини, які є характерними для західних суспільств.

Маргарет Мід також вивчала розвиток особистості у різних культурах, зокрема звертаючи увагу на вплив соціальних норм, цінностей

і виховання на формування особистості. Вона підкреслювала важливість розуміння культурних контекстів для повного розуміння індивідуальної поведінки.

На основі своїх спостережень над жителями Самоа, острівної культури у Південному Тихому океані, М. Мід показала, що психологічних змін, які традиційно пов'язують з періодом статевого дозрівання, може не бути взагалі. Вона довела, що підлітковий період може бути сприйнятий як безконфліктний і гармонійний перехід до дорослості, де взаємодія між поколіннями є рівноправною та поважною.

Ці революційні висновки М. Мід поставили під сумнів стереотипи, пов'язані з конфліктом поколінь, які широко розповсюджені в західних культурах. Її дослідження продемонстрували, що існують альтернативні шляхи виховання та спілкування, які можуть сприяти розбудові гармонійних відносин між дітьми і дорослими.

Мід відома своїми впливовими дослідженнями. «Дорослішання на Самоа», «Як ростуть на Новій Гвінеї», «Гірські арапеші» (глави з книги «Пол і темперамент у трьох примітивних суспільствах»).

М. Мід провела дослідження дитинства з орієнтацією не тільки на його вікову фазу у розвитку особистості, але й розглянула його як важливий соціокультурний феномен. У її роботі були досліджені такі аспекти, як роль материнства і батьківства в суспільстві, значення церемоній, ритуалів, звичаїв і обрядів у процесі дорослішання, нормативні уявлення про дитинство в культурі та форми відхилень від них, використання заохочень та санкцій відносно дітей в різних культурах, роль спільної праці в вихованні дітей та значення мистецтва в їх духовному розвитку. Висновки своїх досліджень вона виклала в праці «Coming of Age in Samoa. A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilisation» (1928), де вона досліджувала роль культурного контексту у формуванні статевої ідентичності та сексуальності. Її роботи

сприяли розширенню розуміння взаємозв'язку між культурою та індивідуальними характеристиками.

Цікаво, що працю «Як ростуть на Новій Гвінеї» М. Мід випустила після поїздки на острови Адміралтейства, де вона досліджувала виховання, поведінку і психологію дітей манус. Саме цією книгою М. Мід спростувала теорію Люсьєна Леві-Брюля про те, що анімістичні компоненти первісного мислення аналогічні розумовим процесам дитини, а також тотожність досвідів одухотворення явищ природи і наділення їх людськими властивостями, що вони нібито притаманні дикунам та дітям.

В поле досліджень вченої входили теми статевої стратифікації, соціокультурних ролей, стереотипів свідомості та поведінки чоловіків і жінок, уявлень про маскулінність і фемінність в різних культурах, зв'язку між статтю та темпераментом, символіки та семантики сексуальних відносин, обрядів і ритуалів статевого дорослішання, заборон та оцінок у сексуальній культурі різних народів.

Зрештою, М. Мід розробила систему методів, що дозволяють достатньо надійно та об'єктивно досліджувати форми та види соціокультурної діяльності різних народів. Застосовуючи різні методи фіксації спостережень та обробки отриманих матеріалів, Мід підкреслювала важливість розуміння інших культур, співпереживання та співчуття, які є необхідними для дослідника.

У результаті роботи Маргарет Мід була підкреслена важливість врахування культурного контексту при розумінні процесу дорослішання, а також необхідність перегляду стереотипів, пов'язаних з розвитком і взаємодією між поколіннями у різних культурах.

На основі своїх досліджень М. Мід розробила культурологічну теорію трьох типів культур: постфігуративні фігури, кофігуративні і префігуративні [6, с. 116].

Постфігуративні культури відрізняються сталими нормами і звичаями, які зберігаються протягом тисячоліть. В цих культурах старі люди та діти, які не беруть участі у виробничій діяльності (вік 4-7 років), виховують особистість дитини. Всі відхилення від норми пригнічуються, а прояв індивідуальності можливий через мистецтво, релігію та технології. Це сприяє повільним змінам самої культури.

Кофігуративні культури відрізняються тим, що кожне наступне покоління має відмінності в складі особистості, мотивах поведінки та емоційних переживаннях порівняно з попереднім поколінням. Хоча старші покоління залишаються основною силою виховання, вони не є безумовним еталоном поведінки. Такий тип культури швидко змінюється.

Префігуративні культури є культурами майбутнього, оскільки вони ґрунтуються на творчості молодих поколінь та їх повній свободі [7, с. 115].

Також в контексті напряму «Культура і особистість» варто згадати Рут Бенедикт, американську антропологиню і ученицю Ф. Боаса.

У своїй праці "Патерни культури", опублікованій у 1934 році, що вона є однією з ключових в сфері антропології та культурології, Р. Бенедикт дослідила взаємозв'язок між культурними системами та особистісними характеристиками. В цій праці вона піднімає декілька основних тем і проблем, які є центральними для розуміння культурних різноманітностей та взаємодії між культурами. Наприклад, це культурна релятивізація: Р. Бенедикт розвиває концепцію Ф. Боаса, що кожна культура має свої унікальні цінності, погляди і практики, і важливість їхнього розуміння та вивчення в контексті самої культури. Дослідниця ставить під сумнів універсалізм і пропонує культурний релятивізм як підхід до розуміння і оцінки культур. Також Р. Бенедикт підіймає питання впливу культури на індивіда. Вона досліджує, як культура формує спосіб мислення, поведінку та індивідуальність людей, розглядаючи роль

культурних норм, цінностей, ритуалів та переконань у формуванні індивідуальних особливостей та способу життя.

Авторка приділяє увагу і культурним протиріччям та конфліктам, досліджуючи різноманітність культур в їхній взаємодії. Вона підкреслює, як різні культури можуть мати різні підходи до проблем, що можуть викликати конфлікти або несприйняття між ними.

Загалом, Р. Бенедикт розглядає культуру як живий організм, що він змінюється та адаптується з часом. Вона досліджує, як культура відповідає на зовнішні впливи, змінюється під впливом історичних подій і як адаптується до нових умов.

Ці теми є основними в контексті "Патернів культури" Рут Бенедикт. Вона використовує приклади з різних культур, зокрема з племен індіанців Північної Америки, для демонстрації своїх ідей і підтримки своїх аргументів [20].

Р. Бенедикт стверджувала, що культура формує унікальні шаблони думок, цінностей і поведінки, які впливають на формування особистості. Вона підкреслювала, що різні культури мають різні системи цінностей і норм, які впливають на розвиток особистості.

Концепція Р. Бенедикт полягала в тому, що кожна культура має свої власні норми, очікування і цінності, які формують індивідуальний досвід і сприяють становленню унікальної особистості. Вона показала, як культурні фактори впливають на індивідуальність, і як особистість взаємодіє з культурним середовищем.

Рут Бенедикт також вивчала культурні розбіжності в моральних цінностях, стереотипах і ролях статей. Вона підкреслювала, що кожна культура має свої унікальні моральні системи, які визначають правила та очікування щодо поведінки і сприяють формуванню особистісних характеристик.

Таким чином, проблематику "культура і особистість" Р. Бенедикт розуміла як взаємозв'язок між культурою та формуванням індивідуальної особистості, при чому приділяючи особливу увагу культурним факторам, що вони грають ключову роль у формуванні і розвитку людських ідентичностей.

Окрім вище згаданих, в напрямку «культура і особистість» працювали і інші дослідники, такі як Р. Лінтон, К. Клакхол, А. Кардинер, К. Дюбуа, М. Спіро, І. Халлоу- ел. Близькими за основними ідеями є дослідження А. Кребер і М. Херсковица.

Суттєвими для розвитку напрямку "Культура і Особистість" виявилися: робота "Особистість і психотерапія", видана під редакцією Дж. Доллард і П. Міллера (1950), монографія Дж. М. Уайтінга і І. Чайлда "Виховання дітей та особистість" (1953), а також фундаментальна праця Дж. Хонігман "Культура і особистість" (1954), в якому психологічна антропологія була представлена в якості цілісної теоретичної концепції [5, с. 49].

В подальшому розвитку, включаючи сучасні дослідження, можна виділити два основних теоретичних напрямки в психологічній антропології: структуралізм і етнонаука, а також актуальність сучасних підходів, зокрема особистісно-орієнтована етнографія (вкорочений опис з деякими спірними питаннями). Перший напрямок цікавий та вносить нове розуміння і нові шляхи розвитку, але в його значимість в даній дискусії не потрібно углиблятися. З часом етнонаука та структуралізм можуть еволюціонувати та знайти нові напрямки та зацікавлення (див. Eller (2019) для докладнішого огляду структуралізму та етнонауки). Останній напрямок, сучасність та особистісно-орієнтована етнографія, є ключовим для розуміння сучасних підходів у психологічній антропології та медичній антропології [19, с. 46].

1.2. Психологічна антропологія як напрям сучасного гуманітарного знання

Психологічна антропологія – це напрям в культурології, який акумулює знання різних гуманітарних галузей щодо людської особистості. Ця галузь досліджує глибинні проблеми культури і людини, фокусуючись на їхньому взаємозв'язку.

Своєрідною точкою відліку в становленні психологічної антропології, як окремої навчальної дисципліни, стала колективна монографія «Психологічна антропологія» під редакцією Френсіса Хсу, яка вийшла в світ в 1961-му році. Монографія спричинила широку дискусію в інтелектуальних колах, одним з наслідків якої стало своєрідне «оновлення» напрямку досліджень, що він до того називався «Культура і особистість».

На різних етапах становлення, психологічна антропологія підпадала під вплив різних наук? На сучасному етапі її можна окреслити як інтердисциплінарну галузь, що вона поєднує в собі знання з психології, філософії, антропології, соціології і т.п.

За Ф.Л.К. Хсю психологічна антропологія має наступні особливості:

- Психологічна антропологія є міжкультурним підходом;
- Психологічна антропологія має справу не лише з впливом суспільства та культури на психічні характеристики індивідів (основна проблематика досліджень соціальної психології), а також із роллю особистісних характеристик у підтримці, розвитку та зміні культури і суспільства.

Психологічну антропологію також неможна ототожнювати із психологією, оскільки вони різняться за предметом вивчення. Психологія досліджує як типові психічні стани та процеси, так і унікальні особистісні

особливості. У психологічній антропології вивчають психічні характеристики, такі як особистісні риси, стереотипи поведінки та психічні відхилення, в контексті антропологічних універсалій спільноти. Психологи цікавляться психікою людини в її внутрішніх закономірностях. Для психологічних антропологів особливий інтерес представляють загальновидові психічні аспекти зв'язків людей з оточенням. Якщо в психології об'єктом дослідження є індивід, то в рамках психологічної антропології це людина як представник виду, що існує в своєму середовищі.

Сучасний етап в історії становлення психологічної антропології, що він датується 1970-тими роками минулого століття, можна окреслити кризою цієї дисципліни. Криза психологічної антропології пов'язана з більш широким контекстом – кризою усієї антропології, що він характерний для цього часу. «Але виснаження психологічної антропології за перші півстоліття було лише частиною загальної кризи в цій дисципліні, відображеною такими роздумами, як «Переосмислення антропології» Едмунда Ліча 1961 року та «Переосмислення антропології» Делла Хаймса 1969 року [19, с.116].

Така криза була пов'язана із критикою самої дисципліни, «Принаймні, жоден поважаючий себе антрополог чи інший соціолог не міг знову використовувати такі терміни, як «примітивний» або «дикий», і була жорстока критика антропології (зсередини та ззовні) як колоніальної, що застрягла в минулому та одержимої «традиційним суспільством, ігноруючи сучасні соціальні сили та втрачаючи з поля зору свою первісну місію, якщо не втрачаючи взагалі неактуальності».

1960-1970-ті роки по праву можна вважати початком розквіту психологічно орієнтованої антропології. Психологічну антропологію можна визначити як науку, що вивчає індивідів, соціокультурні спільноти

і їхній взаємозв'язок. Як одна з галузей антропології, вона не обмежується дослідженнями лише антропологів.

Ф. Хсу запропонував широке визначення, згідно з яким антрополог, який має розуміння психологічних теорій і методів, може вважатися психологічним антропологом, і навпаки, психолог і нейробіолог, які займаються міжкультурною роботою, є (фактично) психологічними антропологами. Хсу визначає психологічну антропологію як: «(будь-яку роботу)...антрополога, який має хороші знання психологічних концепцій, або представника іншої дисципліни, що володіє знаннями антропологічних концепцій.... будь-яку роботу, яка стосується індивіда як локуса культури. Будь-яка робота, яка серйозно визнає культуру як незалежну або залежну змінну, пов'язану з особистістю... Будь-яка робота антрополога, що використовує психологічні концепції чи техніки, або вченого в психологічній дисципліні, яка надає прямі доречні дані, які можуть використовуватися антропологів» [19, с.116].

За Ф. Хсу психологічну антропологію цікавить вплив культури на окрему особистість, а також роль «особистісних характеристик у підтримці, розвитку та зміні культури та суспільства»

Психологічна антропологія допомагає нам зрозуміти те, що Джексон (1998) назвав «багатьма заломленнями основного досвіду того, що ми одночасно є частиною єдиного, особливого та кінцевого світу та захоплені більш широким світом, горизонти якого фактично нескінченні» (Джексон, 1998: 21). Конерлі та Еджертон (2005) пояснюють різні типи психологічних антропологічних досліджень: етнопсихологічні дослідження, поглиблені тематичні дослідження, дослідження переносу та контрпереносу, особистісно-орієнтовані етнографії та етнографії спілкування, які дають психологічним антропологам можливість окреслити життєвий досвід людей. суб'єкти та інформанти, які формують і формуються своїми спільнотами.

Окрім Ф. Хсу особливої уваги заслуговує Дж. Хонігман – відомий антрополог, який зробив значний внесок у галузь психологічної антропології. Він спеціалізувався на етнографії і етнології, вивчаючи різні культури та їхні соціокультурні аспекти.

Дж. Хонігман мав широкий спектр досліджень, присвячених різноманітним аспектам антропології. Він досліджував соціальну організацію, мову, релігію, ритуали, родинні структури та інші аспекти культури різних народів. Важливим напрямком його роботи було вивчення взаємозв'язку між культурою та індивідуальними характеристиками людини. Дослідник прагнув зрозуміти, як культурні установки, норми, цінності та практики впливають на формування особистості та індивідуальність. Він проводив етнографічні дослідження в різних культурах, аналізував дані та знаходив закономірності, що сприяли розумінню цього взаємозв'язку.

Дж. Хонігман публікував свої дослідження у відомих наукових журналах, а також написав кілька книг, де відображено його дослідницькі знахідки та теоретичні роздуми щодо взаємозв'язку культури та особистості. Його роботи мають значний вплив на розвиток антропології та допомагають розуміти роль культури в формуванні індивідуальності.

Окреслюючи сучасну психологічну антропологію, як наукову галузь, вважаємо доцільним звернути увагу на методи, що їх використовують науковці. Психологічна антропологія використовує широкий спектр методів для вивчення взаємозв'язку між культурою та особистістю, а також для розуміння людського досвіду та поведінки. Деякі з найпоширеніших методів, включають наступні:

- Етнографія: Цей метод передбачає глибоке польове дослідження і вивчення культурних груп та спостереження за їхнім поведінковими практиками, ритуалами, нормами і цінностями. Етнографічні дослідження

дозволяють психологам-антропологам отримати внутрішній вигляд на культурні впливи на індивідів та їхні психологічні процеси.

- Біографічні методи: Ці методи включають вивчення життєвих історій та нормативних переказів індивідів. Досліджуючи біографії людей, психологи-антропологи можуть виявити, як культурні фактори впливають на формування особистості та ідентичності.

- Культурно-психологічні експерименти: Цей метод включає проведення експериментів для вивчення того, як культурні чинники впливають на психологічні процеси. Це можуть бути експерименти з використанням стимулів, які варіюються за культурними параметрами, або експерименти з порівнянням різних культурних груп.

- Колективні обговорення і фокус-групи: Ці методи включають обговорення теми з групою людей, представників певної культурної групи. Це дозволяє збирати інформацію про спільні переконання, цінності, стереотипи та вплив культури на індивідуальний та колективний досвід.

- Культурно-історичний аналіз: Цей метод передбачає вивчення історичного розвитку культури та його впливу на формування особистості. Він орієнтований на розуміння того, як культурні зміни і трансформації впливають на психологічні процеси і структуру особистості.

Ці методи, серед інших, допомагають психологам-антропологам краще розуміти взаємозв'язок між культурою та особистістю, а також вплив культурних чинників на психологічні процеси людей. Використання комбінації цих методів дозволяє отримати глибше розуміння психологічної антропології та її дослідницьких питань.

Сучасна психологічна антропологія ставить перед собою кілька завдань, які спрямовані на розуміння взаємозв'язку між культурою та особистістю, а також на дослідження впливу культурних чинників на психологічні процеси і формування індивідуальності. Деякі з головних завдань сучасної психологічної антропології включають:

- Вивчення культурного впливу на особистість. Психологічна антропологія досліджує, як культурні фактори, цінності, норми, ритуали та соціальні установки, впливають на розвиток особистості. Завдання полягає у розумінні, як культура формує індивідуальність, самоусвідомлення, мотивацію та психологічні процеси.

- Дослідження взаємодії між культурою і психологічними процесами. Психологічна антропологія досліджує, як культура впливає на сприйняття, мислення, емоції, поведінку та взаємодію індивідів у різних культурних контекстах. Завдання полягає в розумінні, як культурні норми, символи та практики формують психологічні процеси та реакції.

- Розкриття ролі культурної трансформації в формуванні особистості. Психологічна антропологія вивчає, як культурні зміни та трансформації впливають на розвиток індивідуальності і самоусвідомлення. Завдання полягає в розумінні, як сучасні культурні зміни, глобалізація та міграція впливають на психологічні процеси та формування особистості.

- Розвиток культурно-чутливих підходів та методів: Психологічна антропологія ставить за мету розробку і вдосконалення підходів і методів дослідження, які дозволяють враховувати культурні контексти та унікальність

кожної культури. Завдання полягає в розробці і застосуванні інструментів, які дозволяють вимірювати і досліджувати культурно-психологічні фактори.

Ці завдання визначають напрямки досліджень та розвитку сучасної психологічної антропології і сприяють поглибленню нашого розуміння впливу культури на особистість і психологічні процеси.

В галузі сучасної психологічної антропології працює багато дослідників, які внесли значний внесок у розвиток цієї галузі. Ось кілька прикладів визначних постатей: Рой Д. Д'Андрате (Roy D'Andrade): Американський антрополог, який вивчає культурно-когнітивний підхід до психологічної антропології. Він зосереджується на розумінні, як культурні фактори впливають на когнітивні процеси та конструкцію знання.

Клаудія Хайд (Claudia Strauss): Американська соціальна антропологиня, яка досліджує взаємозв'язок між мовою, культурою та ідентичністю. Вона розглядає, як мова та комунікація впливають на формування особистості та соціальних взаємодій.

Річард Швед (Richard Shweder): Американський антрополог, який зосереджується на вивченні моральних цінностей та моральної регуляції у різних культурах. Він досліджує, як культурні розуміння та цінності впливають на етичні переконання та поведінку.

Анна Вінет (Anna Wierzbicka): Австралійська лінгвістка і антропологиня, яка досліджує культурно-універсальні концепти та семантику мови. Вона використовує мову як інструмент для розкриття культурних значень та розуміння психологічних процесів.

Анджела Констанца Маналастасакіс (Angela Constance Manalastasakis): Грецька психологиня, яка спеціалізується на дослідженні культурного впливу на особистість, ідентичність та психологічні

процеси. Вона досліджує, як культурні норми та цінності формують особистісний розвиток та соціальну поведінку.

Висновки до розділу 1:

Підбиваючи висновки розділу, варто зазначити, що галузь досліджень предметно пов'язана із психологічною антропологією, яка з'явилася в ХІХ столітті. Тривалий час вона не була чітко окреслена як окрема незалежна наука, і існувала як напрям досліджень на перетині антропології і психології. Видатним науковцем в цій галузі вважають Франца Боаса – засновника американської школи культурної антропології. Боас активно вивчав культури та мови індіанських племен Північної Америки. Його підходи були направлені на розуміння культурного контексту та історії народів.

Школа Боаса у 1920-х роках була провідною силою в американській науці. Завдяки Боасу ми маємо таких видатних вчених як Альфред Луї Кребер, Олександр Гольденвейзер, Роберт Лоуї і Рут Бенедикт. Згідно з поглядами Боаса та його учнів, культура була особливим явищем, яке не можна було пояснити з біологічної перспективи, але потребувало вивчення власних законів і походження.

В 20-30-х роках ХХ ст. формується напрям «Культура і Особистість», в якому переосмислюються ідеї культурного детермінізму Ф. Боаса, а також ідеї фрейдизму, Серед тем, що досліджувалися в рамках напрямку "Культура і особистість" були аспекти, пов'язані із формування національного характеру, сприйняттям норми і патології в різних культурах, а також впливом раннього досвіду дитинства на формування особистості.

Одна з найважливіших задач, що їх ставили перед собою дослідники напрямку «Культура і особистість» – це зведення проблем, які стосуються різних структурних рівнів суспільства до індивідуально-особистісного аспекту, на відміну від попередників.

В контексті цієї школи згадуємо Маргарет Мід, чий дослідження фокусувалися на вивченні ролей статей, сексуальності, соціальних стереотипів та виховання в різних культурах. Також, значний науковий доробок в психологічній антропології внесла Рут Бенедикт, американська антропологиня і ученицю Ф. Боаса. У своїй праці "Патерни культури" Р. Бенедикт дослідила взаємозв'язок між культурними системами та особистісними характеристиками.

Зрештою, в галузі сучасної психологічної антропології працює багато дослідників. Серед визначних постатей згадуємо Р. Д. Д'Андрате, А. Інкелеса, Л. Кребер, Е. Сепіра і т.п.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В РАМКАХ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

2.1. Поняття національного характеру

У 40-і роки минулого століття культурно-антропологічні дослідження пішли новим шляхом, зосередившись на темі вивчення «національного характеру», що було досить несподіваною зміною концепції модальної особистості. Раніше вважалося, що «антропологічні методи дослідження неприйнятні для вивчення великих сучасних суспільств з огляду на те, що вони буцімто спрощують проблему. Однак, з початком Другої світової війни в американських військових колах почалася дискусія про те, що розуміння психології ворогів і їх лідерів було б корисно для планування дій у військовий і післявоєнний періоди, а також було б корисно знати психологічні характеристики союзників; Подібним чином, знання американського національного характеру могло би допомогти підняти моральний рівень і бойовий дух.

Варто відзначити, що дослідження національного характеру не були першими в науковому описі письмових культур. Вже з початку 20-х років ХХ століття Едвард Сепір та інші антропологи висловлювали припущення про необхідність вивчення не тільки примітивних народів, але й цивілізованих суспільств. Так само в цей час професор соціології Місіонерського університету в Китаї, Даніел Калп, опублікував перше дослідження селянської громади народу, який володів письмовою культурою. Це послужило початком серії досліджень селянських громад, які з часом зайняли міцне місце в антропології.

У рамках дослідження національного характеру вивчалися спільноти людей, які об'єднані спільними соціальними традиціями та є суб'єктами «нації» - суверенної політичної освіти. Проте, для вивчення націй безпосередні польові спостереження та інші методики, що були

розвинені в ході досліджень напряму «Культури і Особистості», виявилися непридатними.

Національний характер можна визначити як взаємозв'язок між культурно-визначеними цінностями та моделями поведінки. Однак, для вивчення частоти прояву певних цінностей та алгоритмів поведінки в культурі, необхідно визначити частоту, з якою деякі особистісні моделі проявляються серед членів культури. Для визначення національного характеру як суми культурних моделей поведінки необхідно пов'язати культуру з характером. У своїх дослідженнях, Лінтон інтерпретував національний характер як модальну особистісну структуру, що проявляється в рисах, що є загальними або стандартними для даного суспільства. Із різним ступенем використовуючи це розуміння, Мід та Бенедикт також вважали національний характер пов'язаним з особистісними моделями, що проявляються в певних культурних умовах [10, с. 2].

Відомо, що будь-яка людська спільнота, в тому числі і нація, має свою психологічну єдність, аналіз якої передбачає виявлення психологічних чинників, що її об'єднують. З цього приводу, стає актуальним запитання про структуру національного характеру, яка втілює психологічну єдність етносу.

Для багатьох людей психологічна єдність, що втілюється у національному характері, є очевидною і, відповідно, "прозорою". Вона сприймається як щось звичайне і неособливе. Це те, що властиво всім і кожному, але найменш помітно (якщо, звичайно, ви не є стороннім спостерігачем).

Суспільна психологія має різноманітні прояви і складові і виконує багатопланову роль у житті народу. Національний характер охоплює лише певні її прояви і є інтегративним і підсумковим виразом на рівні особистісного існування. Якщо "людина культури" складає

узагальнюючий ідеальний тип людини як учасника певної культурно-етнічної спільноти, то національний характер є сукупністю психологічних якостей людини культури.

У психології, характер – це сукупність усталених психологічних особливостей особистості, що формуються у процесі її спілкування та діяльності і обумовлюють типову для неї поведінку. Тобто, визначення характеру базується на трьох головних рисах: його цілісність і усталеність, тривалий та відтворювальний процес існування ("часова стабільність" характеру) і становлення в процесі реального життя та самовизначення особи.

Третій аспект полягає у зв'язку характеру з поведінкою, яку він обумовлює як вирішальний психологічний чинник. Визначення та аналіз національного характеру повинні базуватися на цій "базовій тріаді характеру", яка складається з трьох основних елементів. Ці елементи є методологічним правилом та обов'язковим для розуміння національного характеру [10, с. 2].

Розгляд національного характеру відповідно до базової методологічної тріади дозволяє отримати багатовимірне розуміння його змісту, процесу утворення і механізмів дії. Перший елемент тріади відображає національний характер як певну функціональну цілісність, складові якої тісно пов'язані між собою і утворюють єдиний психічний комплекс, що відтворює себе у різних ситуаціях буття та реакціях на них.

Другий елемент "базової тріади характеру" дозволяє розглянути національний характер як культурно-історичне утворення, що має свій генезис і сформувалось шляхом реагування на зовнішні впливи, а його зміст можна пояснити змістом конкретних ситуацій історичного розвитку народу.

Третій елемент "базової тріади характеру" дає можливість розглянути явище національного характеру як усталені комплекси

поведінки, практичні настанови, автоматизми та реакції, які втілюють характер і до яких він спонукає. Таким чином, розгляд національного характеру в єдності цих трьох елементів дозволяє розкрити його феномен в психологічному змісті, процесу утворення і зміни змісту та механізму дії та спрацювання характеру в конкретних ситуаціях людського існування [10, с. 2].

П. Гнатенко. в монографії присвяченій дослідженню українського національного характеру, пропонує наступне визначення: «Національний характер — це сукупність соціально-психологічних рис (установок, стереотипів), які властиві нації на певному етапі розвитку і які проявляються у ціннісному ставленні до навколишнього світу, а також у культурі, традиціях, звичаях, обрядах» [2, с. 121].

2.2. Концепції Дж. Горера та Ф. Хсю

Джеффри Горер (1905-1985) був британським соціальним антропологом і культурним критиком, відомим своїми роботами з вивчення національного характеру та особистості. Дж. Горер народився в Лондоні, отримав освіту в школі Чартерхаус, а згодом навчався в коледжі в Кембриджі, де вивчав англійську мову та антропологию. На нього вплинули кілька видатних антропологів, зокрема Броніслав Малиновський, з яким у нього склалися тісні інтелектуальні стосунки.

Ранні роботи Горера були зосереджені на міжкультурних дослідженнях особистості та ролі культури у формуванні людської поведінки. У 1930-х роках він проводив польові дослідження в різних культурах, включаючи Гімалайський регіон, Балі та Радянський Союз. Його наукові інтереси охоплювали широкий спектр тем, таких як сексуальність, агресія та культурні зміни.

У 1940-х роках Горер зосередився на вивченні національного характеру, метою якого було виявлення й аналіз спільних психологічних

рис і цінностей людей, які належать до певної нації. Його найвідоміша праця на цю тему — «Американський народ: дослідження національного характеру» (1948), у якій він досліджував культурні, соціальні та психологічні фактори, що сформували Сполучені Штати.

Підхід Горера до вивчення національного характеру базувався на інтеграції антропології, психології та історії. Він вважав, що розуміння характеру нації може дати цінну інформацію про її соціальну та культурну динаміку. Однак його роботу про національний характер розкритикували за узагальнення та надмірне спрощення досвіду окремих людей у межах нації, а також за збереження стереотипів.

Протягом своєї кар'єри Дж. Горер був автором численних книг і статей, зокрема «Африканські танці» (1935), «Дослідження англійського характеру» (1955) і «Секс і шлюб в Англії сьогодні» (1971). Незважаючи на критику та суперечки, роботи Джеффри Горера залишаються впливовими в галузях антропології та культурології, а його внесок викликав важливі дискусії щодо ролі культури та національного характеру у формуванні людської поведінки.

«Американський народ: дослідження національного характеру» — книга, написана Дж. Горером, вперше опублікована в 1948 році. У цій книзі Горер мав на меті проаналізувати американську культуру та характер із соціальної та психологічної точки зору.

Автор базував свою роботу на широкому спектрі джерел, включаючи історичні звіти, літературу та особисті спостереження під час своїх подорожей Сполученими Штатами. Горер проаналізував різні аспекти американської культури, такі як індивідуалізм, мобільність і матеріалізм, щоб зрозуміти основні цінності та системи переконань, що формують американське суспільство. Він також розглядав роль таких інститутів, як сім'я, освіта та релігія, у розвитку національного характеру.

Однією з ключових думок Горера в книзі є ідея «американської мрії» як рушійної сили формування національного характеру. Він стверджував, що прагнення до успіху та матеріального багатства, а також віра в рівні можливості та самозабезпечення були ключовими елементами американської ідентичності. Автор також досліджував напругу та протиріччя в американській культурі, наприклад, співіснування як демократичних, так і ієрархічних цінностей [16, с. 56].

Важливо зазначити, що робота Горера, як і будь-який інший аналіз національного характеру, піддається певним обмеженням і упередженням. Саму концепцію національного характеру можна вважати суперечливою, оскільки вона має тенденцію до узагальнення та надмірного спрощення різноманітного досвіду окремих людей у межах нації. Крім того, робота Горера є продуктом свого часу, і деякі з його спостережень і висновків можуть бути незастосовними до сучасного американського суспільства. Незважаючи на це, «Американський народ: дослідження національного характеру» залишається цікавим історичним документом, який пропонує розуміння культурного та соціального ландшафту Америки середини ХХ-го століття з точки зору стороннього спостерігача.

Концепція національного характеру, як обговорюється в книзі, відноситься до спільних і відмінних якостей, цінностей і вірувань, які формують поведінку і ставлення людей, що належать до певної нації.

Розширюючи цю тему, варто зауважити, що дослідження Горером американського національного характеру зосереджено на різних аспектах суспільства, включаючи індивідуалізм, мобільність, матеріалізм і «американську мрію». Він стверджує, що ці елементи взаємопов'язані та відіграють значну роль у формуванні ставлення та поведінки американського народу. Наприклад, віра в самозабезпечення та рівні можливості пов'язана з прагненням до успіху та матеріального багатства,

що, у свою чергу, посилює важливість індивідуалізму та особистих досягнень.

Він також визнає напруженість і протиріччя в американській культурі, такі як співіснування як демократичних, так і ієрархічних цінностей. Це підкреслює складність визначення національного характеру, оскільки це не монолітне чи статичне поняття, а скоріше динамічний і розвивається набір рис, на який впливають історичні, соціальні та культурні фактори.

Робота Горера є продуктом свого часу, і його аналіз може бути незастосовним безпосередньо до сучасного американського суспільства через зміни та розвиток, що відбувся після публікації книги в 1948 році.

Френсіс Хсу був китайсько-американським антропологом, відомим своєю роботою в порівняльній антропології та вивченні спорідненості, культури та особистості. Хсу народився в провінції Гуандун, Китай, отримав ступінь бакалавра в Університеті Йенчінг у Пекіні, а пізніше отримав ступінь магістра з антропології в Північно-Західному університеті в Сполучених Штатах. Він також отримав ступінь доктора філософії. У 1941 році отримав ступінь доктора антропології в Лондонській школі економіки під керівництвом відомого антрополога Реймонда Ферта [22, с. 217].

Робота Хсу була зосереджена на порівняльному вивченні культур. Особливу цікавість він виявляв до розуміння культурних і психологічних факторів, що впливають на людську поведінку та соціальну організацію. Його ранні антропологічні польові дослідження включали дослідження серед народу Яо в Китаї, народу Ібан на Борнео та народу Сіуай на острові Бугенвіль. Він також проводив польову роботу в Сполучених Штатах, де досліджував культурну динаміку американського споріднення та сімейних структур.

Протягом своєї кар'єри Ф. Хсу обіймав різні академічні посади, зокрема викладав у Каліфорнійському університеті Берклі, Університеті Міннесоти та Північно-Західному університеті. Він також працював запрошеним професором у кількох установах Сполучених Штатів, Європи та Азії.

Серед його численних публікацій можна виокремити «Під тінню предків: спорідненість, особистість і соціальна мобільність у Китаї» (1948), «Виклик американській мрії: китайці в Сполучених Штатах» (1971) і «Клан, каста і клуб» (1963). У своїх працях Хсу досліджував вплив культурних факторів на індивідуальну та групову поведінку, а також взаємодію між культурою, особистістю та соціальною організацією.

Внесок Френсіса Хсу в антропологію отримав широке визнання, і він вважається піонером у галузі порівняльної антропології. Його робота надала цінну інформацію про роль культури та спорідненості у формуванні людської поведінки та соціальних відносин у різних суспільствах.

Робота Френсіса Хсу про національний характер була зосереджена на розумінні способів взаємодії культурних, соціальних і психологічних факторів, що сформували колективну особистість і поведінку людей, що належать до певної нації. Його підхід до вивчення національного характеру ґрунтувався на порівняльній антропології, яка передбачає систематичне порівняння різних суспільств для виявлення подібностей і відмінностей у їхніх культурних практиках і соціальній організації.

Хсу вважав, що розуміння національного характеру може дати важливе розуміння динаміки соціальних відносин, цінностей і систем переконань у суспільстві. Особливо він наголошував на ролі спорідненості та сімейних структур у формуванні характеру нації. Хсу стверджував, що ці соціальні інститути не тільки впливають на

особистість і поведінку індивіда, але й відіграють значну роль у формуванні ширшого культурного та соціального контексту.

Робота Хсу про національний характер також підкреслила важливість розгляду як культурних універсалій, так і культурних особливостей під час аналізу суспільства. Незважаючи на те, що певні аспекти людської поведінки та соціальної організації можуть бути спільними для різних культур, існують також унікальні культурні риси, які роблять внесок у самобутність характеру нації.

Наприклад, у своїй книзі «Виклик американської мрії: китайці в Сполучених Штатах» (1971) Хсу досліджував досвід китайських іммігрантів в Америці. Він досліджував, як китайські культурні цінності та сімейні структури взаємодіяли з американським контекстом, і як ця взаємодія вплинула на адаптацію та інтеграцію китайських іммігрантів в американське суспільство.

Концепція національного характеру Френсіса Хсу сприяла ширшому дискурсу про роль культури та соціальних інститутів у формуванні людської поведінки та соціальних відносин. Його порівняльний підхід до вивчення національного характеру дав цінну інформацію про культурну та соціальну динаміку, яка сприяє відмінності різних суспільств, а також висвітлив спільні аспекти людського досвіду в різних культурах.

Сприйняття Хсу розвитку національного характеру в психологічній антропології базується на ідеї, що культурні переконання, цінності та практики формують індивідуальну поведінку та особистість. Він стверджує, що культурне середовище, в якому люди ростуть, відіграє вирішальну роль у формуванні їх психологічного розвитку, і що різні культури виробляють різні моделі особистості та соціальної поведінки [22, с. 271].

Підхід Хсу до вивчення національного характеру базується на концепції «модальної особистості», яка відноситься до типових особистісних рис і моделей поведінки, поширених серед представників певної культури. Він стверджує, що модальна особистість культури формується поєднанням екологічних та історичних факторів, включаючи фізичне середовище, економічні умови, політичні та соціальні інститути та культурні традиції.

Згідно Хсу, розвиток національного характеру є складним процесом, який включає як культурні, так і психологічні фактори. Він припускає, що люди в даній культурі розвивають спільний набір переконань, цінностей і практик, які формують їхню поведінку та особистість, і що ці моделі поведінки з часом зміцнюються через соціалізацію та культурну передачу.

Робота Хсу мала вплив на психологічну антропологію та допомогла сформуванню нашого розуміння способів взаємодії культури та психології для формування індивідуальної поведінки та особистості. Однак його підхід також критикували за наголос на культурних стереотипах і тенденцію до надмірного узагальнення рис особистості різних культур.

Концепції національного характеру Хсу та Горера мають певну схожість, але вони також мають помітні відмінності. І Хсу, і Горер погоджуються, що культурні переконання, цінності та практики формують індивідуальну поведінку та особистість. Вони обидва стверджують, що культурне середовище, в якому люди ростуть, відіграє вирішальну роль у формуванні їх психологічного розвитку, і що різні культури виробляють різні моделі особистості та соціальної поведінки. І Хсу, і Горер також припускають, що розвиток національного характеру є складним процесом, який включає як культурні, так і психологічні фактори.

Однак між їхніми підходами також є деякі відмінності. Концепція національного характеру Хсу підкреслює важливість модальної індивідуальності культури, яка відноситься до типових особистісних рис і моделей поведінки, які є загальними серед представників певної культури. Він стверджує, що модальна особистість культури формується поєднанням екологічних та історичних факторів.

Навпаки, концепція національного характеру Горера підкреслює роль культурних стереотипів і символів у формуванні особистості та поведінки. Він припускає, що національний характер формується набором спільних культурних символів, таких як міфи, ритуали та звичаї, які глибоко вкорінені в психіці окремих людей певної культури. За словами Горера, ці культурні символи створюють унікальний національний характер, який відрізняється від інших культур.

Ще одна відмінність між їхніми підходами полягає в тому, що вони зосереджені на особистості, а не на групі. Концепція національного характеру Хсу підкреслює важливість особистості та поведінки індивіда у формуванні модальної особистості культури, тоді як концепція національного характеру Горера підкреслює роль культурних символів та групової ідентичності у формуванні особистості та поведінки.

Загалом, хоча концепції національного характеру Хсу та Горера мають певну схожість, їхні підходи також відрізняються та наголошують на різних аспектах відносин між культурою та особистістю.

Інша відмінність між підходом Хсу та Горера до національного характеру полягає в їхній зосередженості на універсальності чи особливості особистісних рис у різних культурах. Хсу стверджує, що існують певні риси особистості, які є універсальними, наприклад екстравертність і інтроверсія, але вираження цих рис може відрізнятися в різних культурах. Навпаки, Горер припускає, що риси особистості

можуть бути специфічними для певних культур і що те, що вважається бажаним або небажаним в одній культурі, може не збігатися в іншій.

Крім того, підхід Хсу до національного характеру є більш емпірично обґрунтованим, оскільки він провів широкі міжкультурні дослідження, щоб визначити модальну особистість різних культур. Навпаки, підхід Горера більш теоретичний і зосереджений на ролі культурних символів і міфів у формуванні особистості та поведінки.

Нарешті, підхід Хсу до національного характеру більш оптимістичний і підкреслює потенціал для культурних змін і психологічного зростання. Він припускає, що люди можуть розвинути нові риси особистості та моделі поведінки через вплив іншого культурного середовища. Навпаки, підхід Горера є більш детерміністичним і припускає, що люди значною мірою формуються своїм культурним середовищем і можуть бути стійкими до змін.

Підводячи підсумок, хоча концепції національного характеру Ф. Хсу і Дж. Горера мають певну схожість, їхні підходи також відрізняються та наголошують на різних аспектах відносин між культурою та особистістю. Підхід Хсу більш емпірично обґрунтований і оптимістичний, тоді як підхід Горера більш теоретичний і детерміністський.

Теорії Хсу і Горера щодо національного характеру можна практично застосувати кількома способами:

1. Міжкультурне розуміння: Розуміння модальної особистості та культурних символів різних культур може допомогти людям краще зрозуміти та оцінити культурні відмінності. Це може полегшити міжкультурне спілкування, переговори та співпрацю.

2. Міжнародний бізнес: знання національного характеру може допомогти компаніям адаптувати свої маркетингові стратегії та бізнес-практики до різних культур. Наприклад, розуміння культурних цінностей

і переконань цільового ринку може допомогти компаніям розробляти продукти та послуги, які будуть більш привабливими для місцевих споживачів.

3. Освіта: Розуміння модальної індивідуальності культури може допомогти педагогам розробити більш ефективні стратегії навчання, які адаптовані до потреб і стилів навчання студентів з різних культур.

4. Особистісний розвиток: люди можуть використовувати знання національного характеру, щоб краще зрозуміти власну особистість і поведінку, а також визначити сфери для особистого зростання та розвитку. Вплив іншого культурного середовища також може сприяти особистому зростанню, відкриваючи людям нові перспективи та способи мислення.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що теорії Хсу та Горера щодо національного характеру можуть бути застосовані практично в різних ситуаціях, від міжкультурної комунікації до міжнародного бізнесу до особистого зростання та розвитку. Розуміючи способи, якими культура формує особистість і поведінку, окремі особи та організації можуть краще орієнтуватися в культурних відмінностях і підвищувати свою ефективність у глобалізованому світі.

Висновки до розділу 2:

Отже, в дослідженні національного характеру, пропонуємо відштовхуватися від визначення, що його запропонував П. Гнатенко. Йому йшлося, що національний характер – це сукупність соціально-психологічних рис, установок та стереотипів, що вони властиві нації на певному етапі її розвитку і проявляються в ціннісному ставленні до навколишнього світу.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що концепції національного характеру Ф. Хсу і Дж. Горера мають певну схожість, але відрізняються

та наголошують на різних аспектах відносин між культурою та особистістю. Підхід Хсу більш емпірично обґрунтований та оптимістичний, тоді як підхід Горера більш теоретичний та детерміністський. Обидва дослідники стверджують, що культурне середовище, в якому люди ростуть, відіграє вирішальну роль у формуванні їх психологічного розвитку, та що різні культури виробляють різні моделі особистості та соціальної поведінки. Вони також припускають, що розвиток національного характеру є процесом динамічним та змінним.

Хсу та Горер припускають, що розвиток національного характеру є складним процесом, який включає як культурні, так і психологічні фактори. Однак, між їхніми підходами існують деякі відмінності.

Концепція національного характеру Хсу акцентує на важливості модальної індивідуальності культури, яка відноситься до типових особистісних рис та моделей поведінки, що є загальними для представників певної культури. Він стверджує, що модальна особистість культури формується внаслідок поєднання екологічних та історичних факторів.

У свою чергу, концепція національного характеру Горера наголошує на ролі культурних стереотипів та символів у формуванні особистості та поведінки. Він припускає, що національний характер формується набором спільних культурних символів, таких як міфи, ритуали та звичаї, які глибоко вкорінені в психіці окремих людей певної культури. За словами Горера, ці культурні символи створюють унікальний національний характер, який відрізняється від інших культур.

Обидві теорії можна застосувати на практиці. З розумінням способів, якими культура впливає на особистість та поведінку і застосуванням їх на державному та особистісному рівні, можна досягти значного успіху в міжкультурній комунікації, міжнародному бізнесі,

особистому зростанні та, власне, формуванні самосвідомості нації. Це допоможе краще орієнтуватися в культурних відмінностях та підвищити ефективність комунікації в глобалізованому світі.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено історію становлення сучасної психологічної антропології, висвітлено основні концепції провідних антропологів, а також представників напряму «Культура і Особистість», здійснено співставлення теорій формування національного характеру, а також розглянуто можливості для їхнього практичного застосування.

Реалізація мети та виконання поставлених завдань дозволили зробити наступні висновки. По-перше, зацікавлення проблемою впливу культурних кодів, наявних в суспільстві, на окремого індивіда з'явилося ще в ХІХ столітті. Тривалий час наукова думка підживлювала стереотип примітивності культур, що існують поза європейською цивілізацією. Завдяки Ф. Боасу, а також його учням, як от Р. Бенедикт, М. Мід, А. Інґелесу та іншим, було здійснено низку відкриттів в цій галузі. Представники напряму «Культура і особистість» почали здійснювати польові дослідження «примітивних» культур та виходити за межі усталених рамок.

По-друге, з'явилася необхідність в дослідженні і цивілізованих культур, оскільки порівняння різних типів культур виявилось хибним науковим методом. Так з'явилися різні розгалуження в сучасній психологічній антропології. Завдяки Ф. Хсу цей науковий напрям отримав нове дихання та методу. Наразі психологічну антропологію можна окреслити як міждисциплінарну галузь, що вона поєднує здобутки філософії, антропології, психології, соціології, біології та інших наук.

По-третє, упродовж дослідження з'ясувалася необхідність розглядати проблематику становлення національного характеру саме в межах психологічної антропології, оскільки максимально повно і точно дослідити процес становлення особистості (фізичної і духовної) в контексті певної культури можливо тільки використовуючи надбання з різних галузей знання про людину. Зважаючи на те, що політичні

переконання та національна самосвідомість формуються разом із світоглядом та смаком цілком логічно звертатися і до естетичного.

Загалом, вивчення розвитку національного характеру є важливим для сучасної України, оскільки за умови практичного застосування теоретичної складової даного дослідження, ми зможемо досягнути значних успіхів в питаннях формування і розвитку почуття національної ідентичності та усвідомленості, а також, як наслідок, соціальну згуртованість та розбудову міцнішої демократії.

Підсумовуючи, також зазначимо, що психологічна антропологія та вивчення національного характеру можуть допомогти зрозуміти зв'язок між естетикою та культурою. Розуміючи, як культурні чинники формують естетичні уподобання та судження, ми можемо глибше оцінити роль, яку естетика відіграє в культурній ідентичності та самовираженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боас Ф. Раса, мова та культура / Франц Боас, 1940.
2. Гнатенко, Петро Іванович (1937) Український національний характер : [монографія] / П. І. Гнатенко. - Київ : [Ін-т соціальної та політичної психології]
3. Данилюк І. В. Маргарет Мід як фундатор наукового напрямку "Культура і особистість" [Електронний ресурс] / І. В. Данилюк – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2370/1/Danyljuk.pdf>.
4. Данилюк І. В. Розвиток етнічної психології як науки [Електронний ресурс] / І. В. Данилюк. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/229856411.pdf>.
5. Джулай Ю. Концептуальні результати практик перечитування та переосмислення "патернів культури" Р. Бенедикт [Електронний ресурс] / Юрій Джулай – Режим доступу до ресурсу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/773fd680-bc15-44be-a732-e95012aa7caf/content>.
6. Мід М. Культура і світ дитинства.1988.
7. Коляденко С. Маргарет Мід - засновниця культурологічної теорії трьох типів культур. Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: зб. наук. праць / редкол. М. А. Козловець, Л. В. Горохова, О. В. Чаплінська [та ін.]. – Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2022. – С. 114-120.
8. Петриківська О. С. Культурна антропологія [Електронний ресурс] / О. С. Петриківська // 2019 – Режим доступу до ресурсу:

<http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26371/1/kulturna%20antropolohiya.pdf>.

9. Тайлор Е. Первісна культура / Е. Тайлор..

10. Швецова А. В. Національний характер як усталена психологічна структура [Електронний ресурс] / А. В. Швецова – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/93904/93-Shvetsova.pdf?sequence=1>. АПН України], 1997. - 114, [1] с.; 20 см.; ISBN 966-95006-6-4

11. Benedict R. Configurations of culture in North America. *American Anthropologist*. 1932. Vol. 34, no. 1. P. 1–27. URL: <https://anthrosource.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1525/aa.1932.34.1.02a00020>

12. Benedict R. *Patterns of culture*. With a new Preface by Margaret Mead. Boston : Houghton Mifflin Company, 1959. 291 p. URL:

https://eighbooks.xyz/dl.php?q=patterns_of_culture_amazon_co_uk_benedict_ruth

13. Benedict R. *Patterns of culture* / Ruth Benedict., 1934.

14. Freeman D. *Margaret Mead and Samoa : The Making and Unmaking of an Anthropological Myth* / D. Freeman. – Canberra : Australian National University Press, 1983. – 379 p.

15. Gorer G. *Exploring English Character* / G. Gorer. – London : Cresset Press, 1955.

16. Gorer G. *The American People: A Study in National Character* / Geoffrey Gorer..

17. Keesing R. M. *New Perspectives in Cultural Anthropology* / R. M. Keesing, F. M. Keesing. – New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1971. – 457 p.

18. Mid M. Coming of Age in Samoa. A psychological study of primitive youth for western civilisation / Margarete Mid., 1928.

19. Psychological anthropology and medical anthropology: a brief history of ideas and concepts [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.cambridge.org/core/journals/irish-journal-of-psychological-medicine/article/psychological-anthropology-and-medical-anthropology-a-brief-history-of-ideas-and-concepts/5BB8BB45F242241AEF13C2BA97D02E35>.

20. Ruth Benedict [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.britannica.com/biography/Ruth-Benedict>.

21. Sol T. Franz Boas [Электронный ресурс] / Тах Sol. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.britannica.com/biography/Franz-Boas>.

22. Hsu F. Psychological Antropology / Franz Hsu., 1961.